

TRABZON'UN YOMRA İLÇESİNDE SIĞIRLARA VERİLEN ADLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME*

A Review of the Names Given to Cattle In the Yomra District of Trabzon

Aleyna YILDIRIM**

ÖZ

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana kendi türü başta olmak üzere canlı ve cansız etrafındaki birçok varlığa ad verme ihtiyacı duymuştur. Ad ile adı taşıyanın yazgısı arasında doğrudan bir bağ kurulduğu düşüncesi hemen hemen bütün toplumlarda geçerlidir. Bu yönüyle ad verme meselesinin sıradan bir konu olmadığı söylenebilir. Bu çalışmada hayvan adları özelinde sığır adları üzerinde durulmuş, Trabzon'un Yomra ilçesinde hal-kin sığırlarına verdikleri adlar, sözlü kültür ortamından yapılan derlemeler neticesinde mülakat tekniğiyle tespit edilmiştir. Çalışmada yaşamını yaylacılık ve mandıracılıkla sürdüren bölge halkı için önemli bir yere sahip olan sığırların adlarını, halkın neye göre verdiğinin yanıtı aranmıştır. Sığırlar, yöre halkı için etinden, sütünden ve derisinden yararlanan canlı olmanın yanı sıra yoğun bir kültürel mirasın en temel ögesi, hayatı bir parçası olduğu görülmüştür. Özellikle kadınlar, sığırlarına ev hanesinden bir üyeymiş gibi davranmaktadır. Sığırların bu kadar aileden sayılmaları, onlara çeşitli şekillerde seslenme ihtiyacını beraberinde getirmiş ve bu durum onların adlandırılmasına neden olmuştur. Araştırmada sekiz kaynak kişi ile görüşülmüş ve 111 sığır adı tespit edilmiş ve bunlar 17 başlık altında tematik olarak şu şekilde tasniflenmiştir: 1. Sığırın doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar, 2. Tarihi kahraman ve siyasal liderle ilgili adlar, 3. Hayvan, maden vb. kökenli adlar, 4. Sığırın doğduğu yerle ilgili adlar, 5. Minnet, hayranlık, dostluk duygularıyla ilgili adlar, 6. Kozmik, göksel ve meteorolojik olaylarla ilgili adlar, 7. Uyumlu adlar, 8. Modayla ve kültür değişimleriyle ilgili adlar, 9. Yaşatıcı güçler ile ilgili adlar, 10. Gül ile ilişkilendirilen adlar, 11. Sığırın cinsi ile ilgili adlar, 12. İnsan adlarıyla ilgili adlar, 13. Fiziki özellikleri ile ilgili adlar, 14. Rengiyle ilgili adlar, 15. Huyu (mızacı) ile ilgili adlar, 16. Nazar ile ilgili adlar, 17. Diğer adlar. Yöre halkının sığırlarına ad vermesi, onları tıpkı insan gibi kişileştirdiğinin ve değer verdiğinin bir ispatı olarak da değerlendirilmelidir. Sığırlara verilen adların tasniflenmesine yönelik yeni bir tasnif ve analiz ortaya koyan bu çalışma, bu konuda halkbilim ve dilbilim alanındaki bir boşluğu doldurmanın yanında bu konuda çalışacak başka araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Halk bilim, adbilim, sığır adları, tasnif, Trabzon/Yomra.

ABSTRACT

Throughout the history, mankind has felt the need to give names to many living or lifeless beings around him, especially to his own species. The concept that there is a connection between the name and the fate of the one who has the name is prevalent in almost all of the communities. In this respect, it can be said that the issue of naming is not seen as an ordinary issue. In this study, some animal names especially the names of the cattle are investigated. The names given to the cattle of the people in the Yomra district of Trabzon have been identified by the interview technique as a result of the compilations made from the oral culture environment. In the study, the investigation focuses on in what terms people who lead a life through highland farming and dairy farming give names to their cattle which are very important for them. In addition to being essential for the local people to benefit from their meat, milk and skin, cattle seem to be the most essential element of a cultural heritage. It is also seen that cattle are regarded as a friend that one can communicate and talk about their griefs. As a result, a need occurs to give names to cattle in that they are regarded as a member of a family with this respect. After interviewing eight people, 111 cattle names were identified and classified thematically under 17 headings. 1. The names related to the day, month or season that cattle were born, 2. The names related to political figures or heroes in the history, 3. The names related to other animals, plants, mines etc., 4. The names related to where the cattle were born, 5. The names related to the feelings such as gratitude, admiration or amity, 6. The names related to sky, cosmology or meteorology, 7. The names with rhymes, 8. The names related to fashion and cultural changes, 9. The names related to wish for the cattle live long 10. The names related to rose, 11. The names related to species of the cattle, 12. The names related to names of the human-beings, 13. The names

* Geliş tarihi: 26 Eylül 2019- Kabul tarihi: 20 Mayıs 2020
Yıldırım, Aleyna. "Trabzon'un Yomra İlçesinde Sığırlara Verilen Adlar Üzerine Bir İnceleme" *Milli Folklor* 127 (Güz 2020): 260-269

** Ordu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğrencisi, Ordu/Türkiye,
alyna.yldrm.1234@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-2345-6789.

related to their physical appearances, 14. The names related to their color, 15. The names related to their temperament, 16. The names related to evil eye, 17. Other names. The people's naming of their cattle should also be considered as proof that they personify and value them as if they are human beings. This study, which reveals a new way and analysis for the classification of the names given to cattle, is likely to contribute to further research on this area beyond filling a gap in folklore and linguistics.

Key Words

Folklore, onomastics, the names of the cattle, classification, Trabzon/Yomra.

Giriş

Bir milletin geçmişten günümüze kadar ürettiği, yarattığı, kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi özellikler bütününe kültür denir. Her toplumun kendine özgü kültürü vardır ve insanların yaşayış, düşünüş tarzını ortaya koyan göreceli kavramdır. Kültürü, çeşitli anlatım biçimleriyle nesilden nesile aktaran şüphesiz sözlü kültürdür. Sözlü kültür ürünleri, folklorun en önemli öğelerini içerir. Sözlü kültür unsurlarından biri de ad verme meselesidir. İnsanoğlu var olduğu günden bu yana kendi türü başta olmak üzere canlı ve cansız etrafındaki birçok varlığa ad verme ihtiyacı duymuştur. Ad ile adı taşıyanın yazgısı arasında doğrudan bir bağ kurulduğu düşüncesi hemen hemen tüm toplumlarda geçerlidir. Bu yönüyle ad verme meselesinin sıradan bir konu olarak görülmediği söylenebilir. Halk bilim ve ad bilim disiplinleri kapsamında incelenebilecek hayvan adlarının kaynağını genel olarak tür adları oluşturduğu görülmektedir. Hayvan adlarına Türk halk edebiyatı anlatı ürünlerinin efsane, destan, masal, türkü ve atasözleri gibi sözlü ve yazılı yaratılarda sıklıkla karşılaşırlar. Tür, yaş, renk ve huyları gibi çeşitli özelliklerine göre adlandırılan hayvan adları, bir dilin söz varlığı incelemelerinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada ad bilim ve halk bilim kapsamında Trabzon'un Yomra ilçesinden derlenen¹ inek ve sığırlara verilen adlar tespit edildikten sonra tasniflenmiştir. Geçimini yaylacılık ve mandıracılık ile sağlayan Karadeniz halkı için sığırın özel bir yeri vardır. Yöre insanı, sığırının sadece etinden, sütünden ve derisinden yararlanmamakta aynı zamanda özellikle kadınlar, onlara ev hanesinden bir üyeymiş gibi davranmaktadır. İneklerin beslenmesi, temizliği, sağlığı ve kem göz değmemesi gibi meseleler başlı başına yöre halkı kadını için ritüelistik pratikler içermektedir. Sığırların bu kadar aileden sayılmaları, onlara çeşitli şekillerde seslenme ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu durum onların adlandırılmasına vesile olmuştur.

“Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir bireşime vardırılmayı amaçlayan bir bilimdir” (Örnek, 2014: 21) Halk bilim genel çatısı altında yer alan halk baytarlığı ise insanların yerleşik yaşama geçmesiyle birlikte önemli bir yere sahip olmuştur. Hayvan hastalıkları en az insan hastalıkları kadar önemli görülmüş ve hayvanın hastalanması maddi ve manevi sorunu beraberinde getirmiştir. Böyle olunca da halk baytarlığı alanında birtakım pratikler doğmuştur. Zamanla halk için baytarlık bir bilim hâline dönüşmüştür. E. Artun, halk baytarlığını, 8 başlık altında inceler: “1. Hayvan hastalıkları ve tedavileri, 2. Hayvan yetiştiriciliği, 3. Hayvan maddeleri ve hayvansal ürünler, 4. Yaş ve cins ve ırklarına göre hayvanlar, 5. Hayvan damgaları, 6. Hayvan nalları ve nallama sanatı, 7. Hayvan-insan ilişkileri, 8. Halk veterinerliği konusundaki diğer bilgiler” (2016: 256). Artun, “Yaş, cins ve ırklarına göre hayvanlar” (2016: 256) maddesi altında üç başlığa daha yer verir: “a. Adları b. Nişanları c. Donları” (2016: 256). Bu çalışma hayvanlara ad verilmesine odaklandığı için dördüncü maddenin “adlar” başlığını temel almaktadır. Evrende var olan

her şeyin bir adı vardır ve bu adlar insan ürünü olup kültürün sınırları içerisinde oluşur. S. Veyis Örnek, adı “*İnsanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simge*” (2014:205) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle tıpkı insanlar gibi hayvanlar da kişi gibi görülmüş, bu şekilde kişisel ilişkiler kurulmuş ve onlara adıyla seslenme ihtiyacı duyulmuştur. Bütün bu adları inceleyen bilim dalı “Ad bilimi” dir. Ad bilim içerisinde yer alan kişi adları, yer adları ve coğrafya adları gibi alanlardan oluşan özel adlar toplumun psikolojisini, gelenek/göreneklerini ve yaşam şeklini anlama açısından önemlidir. S. Sakaoglu, ad bilimini;

“Canlıların, nesnelerin ve kavramların, kısaca çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilimin adıdır. Ad bilimin dalları altında oluşan, kişi adları bilimi bütün toplumlarda kendi içinde bir gelenek oluşturmuştur. Ad verme geleneğinin oluşmasında toplumların kültür tarihleri, birbirlerinden etkileşimleri, bağlı buldukları dinî, siyasi, sosyal ve kültürel çevreleri, sosyo-ekonomik yapıları etkili olmuştur” (2001: 9) şeklinde tanımlamaktadır.

Tıpkı insanlarda olduğu gibi sığırlara ad verilirken de bir gelenek olduğu görülmektedir. Bu geleneğe değinmeden önce yöre ağzında sığır türüne “sığır”, “siir”, “buzak”, “dana”, “gile”, “mal”, “inek” ve “tosun” gibi genel ve niteleyici ifadelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesi ağzları sözlüğünde “sığır” kelimesine “Erzurum ilinde sığır, Rize ilinde seğir, Ordu ili ve yöresinde sır, Edirne ilinde sir” (<http://www.tdk.gov.tr>) olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe sözlükte ise “sığır” kelimesinin anlamı: “1. Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı” (2010: 2090) olarak geçmektedir. Geçmişten bugüne “sığır” kelimesinin kökü üzerine çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. H. Eren, bu kelimenin “sağ- kökünden -(ı)r ekiyle yapılmış bir türev” (1999: 364) olduğunu savunmaktadır. Balcı ise “Anlaşıldığı üzere sığırın kökeni konusunda süt sağımıyla ilgili olarak çıkarsamalarda bulunduğu” (2018: 12) ifade eder.

F. Balcı, *Türk Kültür Tarihinde Sığır* adlı çalışmasında, sözlü ve yazılı anlatılarda sığırın yeri ve önemine değinmekte, fakat halkın sığırlara ad vermesi üzerine herhangi bir bilgiye yer vermemektedir.

Sığırlara ad verme konusunda çalışma yapanlar ise İ. Çağatay ve M. Duman’dır. Çağatay, “Doğu Karadeniz’de \-a\ Sonekiyle Biten Sığır Adları” adlı çalışmasında -a soneki ile biten sığır adlarını ele alıp söz konusu ek ve bu ekle türetilmiş adların etimolojilerini incelemiştir. Makalede bu tür isimlerin sadece “*Türkçe değil Trabzon Rumcası, Lazca ve Gürcücenin Acara diyalektinde kullanıldığından*” (2014:1) bahseder. M. Duman ise *Maçka’da Sığırlara Verilen Adlar* başlıklı çalışmasında Trabzon’un Maçka ilçesinde sığır adları üzerine derleme yapar. Duman, “Sığırlara verilen adların çoğu zaman sığırın tüy rengine uygun olduğunu söyler. Örneğin: tüyleri sarı olana “Sarıkız”, siyah olana “Karakız”, alaca olana da “Çiçekli”, “Yaşmaklı” vs. denir. Bazen de nazardan saklamak için “Nazara” (2011:452) adı da verildiğinden bahseder. İnekler ile öküz ve tosunlara verilen adları iki başlık altında toplar. Örneğin ineklere; Alaylı, Dülbera gibi adlar verilirken öküz ve tosunlara Arap, Funduk gibi adlar verilmiştir. Duman’ın çalışmasında maniler içinde geçen sığır adları da göze çarpmaktadır:

Çıkardım sığırları	Çıkardım sığırları	Çıkardım sığırları
En eğünde Nazara	Ne Alaylı Alaylı	Na Kınalı Kınalı
İkimuzi koysalar	Oyle geliyi bağa	Oldun dünya güzeli
Bir daracuk mezara	E kız yüzun kalaylı	Sana nasi doymalı (2011:453)

Sığırlara ad koyma geleneği sadece sosyal hayatta ve yazılı ürünlerde sınırlı kalmayıp *ikinci sözlü kültür* ortamına yansıyan örnekler de görülmektedir:

Kim Milyoner Olmak İster adlı yarışmaya katılan Ankaralı Emre, siyah beyaz yüzlü buzaklarına Beşiktaş futbol takımı oyuncusu olan Quresma'ya benzeterek Quaresma adını verdiğini, öteki ineklerine de Kocaboynuz ve Eğrimeme adını verdiğini (<https://youtu.be/Wdr3ZC3gUO0>) söyler. Haberlere konu olan A.Şahin ise 35 yıl önce kendisine hediye edilen ineğine Yadigâr adını koyduğunu (<https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/03/20/35-yaşındaki-inek-şaşırtıyor>) belirtir. Başka bir haberde ise Ankara da S. Güngör'ün ikiz kuzularına Ercan ve Gülcan adını verdiği haberlere konu olmuştur. Burada dikkati çeken husus ikiz kuzulara verilen adların tıpkı insanların ikiz doğan bebeklerine uyumlu ad vermeleriyle birebir örtüşmektedir. Çakır bu durumu “Kültürel Bellekte İkiz Çocuklara Ad Verme Geleneği” adlı makalesinde “Fonetik ve morfolojik uyumlu ikiz adları” (2019: 772) olarak tasniflemektedir. İkiz doğan hayvanlarda da benzer bir yaklaşımın söz konusu olduğu görülmektedir.

Bütün bu örneklerden ve çalışmalardan yola çıkarak hayvanlara ad vermenin sıradan bir konu olmadığı anlaşılmaktadır. Sığır adları üzerine çeşitli çalışmaların yapıldığını ancak bu adların sınıflandırılması üzerine kapsamlı herhangi bir çalışmanın olmadığı belirlenmiştir. Ad bilim içerisinde yer alan insanlara özgü ad verme tasnifleri varken hayvan adlarına dair tasnifleme çalışması tespit edilememiştir.

Bu çalışmada ise S.V. Örnek'in Anadolu'da insan adını belirleyici etmenler tasnifi esas alınmış, zira hayvanlara ad verme sistematığının insanlara az verme geleneğiyle ortak noktaları tespit edilmiştir: 1. Çocuğun doğduğu gün ay ve mevsimle ilgili adlar, 2. Yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, 3. Tanrının sıfatları, peygamber ve peygamber yakınlarıyla ilgili adlar, 4. Tarihi kahraman ve siyasi liderle ilgili adlar, 5. Hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, 6. Çocuğun doğduğu yerle ilgili adlar, 7. Minnet, şükran, hayranlık ve dostluk duygularıyla ilgili adlar, 8. Ölmüş büyüklerle ilgili adlar, 9. Toponimiyle ilgili adlar, 10. Coğrafi öğelerle ilgili adlar, 11. Kozmik, göksel ve meteorolojik olaylarla, öğelerle ilgili adlar, 12. Manevi organlarıyla ilgili adlar, 13. Uyumlu adlar, 14. Modayla ve kültür değişimleriyle ilgili adlar, 15. Yaşatıcı güçle ilgili adlar (2014: 207-219). Diğer bir tasnifte D. Aksan kişi adları verilmesindeki yolları şöyle belirtir: “a. Dinsel ad koyma, b. Ünlü kişilerin, saygı ve minnet duyulan kimselerin ad ya da soyadlarını koyma, c. Destanlarda, söylencelerde, masallarda geçen adları koyma, ç. Yer adlarını, coğrafya adlarını, tarihsel ya da kavim, boy adlarını koyma, d. Öteki ad verme yolları” (2015:116). Hayvanlara özgü mevcut bir ad verme tasnifleme çalışması olmadığı için insanların ad seçmesindeki belirleyici etmenlerden örnek alınmıştır. Bu çalışmalardan hareketle sığırlara verilen adların da veriliş gerekçesine göre sınıflandırma halkbilim ve ad-bilim açısından önem teşkil etmektedir. Yöre halkının sığırlarına neye göre ad verdikleri tespit edildikten sonra bu adlar şu şekilde tasniflenmiştir:

1. Sığırın doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar:

Sığırın doğduğu gün, ay mevsimle ve doğa olaylarıyla ilgili adlar yöredeki ad verme geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Galandar, Güzin, Kiraz, Mayıs, Yazgülü ve Zehmeri adının verildiği tespit edilmiştir. Buradaki adlar, halkın kendilerine özgü mevsim ve aylara verdiği adları ortaya koymaktadır. Burada ay adı doğrudan verildiği gibi mevsim adı da verilebilmekte, halk takvimine göre eski ay adları da tercih edilmektedir:

Galandar ayı yılda bir kez kutlanır. Bizim için özel olan bu ayda doğan ineğime Galandar adını verdim (KK8). Sığıırım sonbaharda doğduğu için adını Güzin koydum (KK7). Bizim oralarda haziran ayına kiraz ayı da denir. Benim ineğim de bu ayda doğduğu için adını Kiraz koydum (KK7). Mayıs ayında doğduğu için Mayıs adını koydum (KK3). Yazın ineğim doğurdu; öyle güzel bir buzak doğdu ki yazın açan gül gibi; ben de adına Yazgülü dedim (KK6). Buralarda kış mevsimine Zemheri denir. Sığıırım bu mevsimde doğduğu için Zemheri adını verdim (KK2).

2. Tarihi kahraman ve siyasal liderle ilgili adlar:

Ad verme geleneğinde siyasal liderlerin karakterlerine duyulan hayranlıktan dolayı iyi huylu, sevdikleri sığırlara o kişinin adıyla yaşatılmak istenildiği görülmektedir. Çakır'ın da belirttiği gibi "Toplumsal bellekte ad verme geleneğinin kültürel ideolojiyle doğrudan ilişkilendirildiği görülmektedir. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Yunus Emre Anadolu Lisesi, Ahmet Yesevi Anadolu Lisesi, Cengiz Topel Ortaokulu gibi üniversite, lise ve ortaokul adlarında, Adnan Kahveci Sokak, Vali Recep Yazıcıoğlu Caddesi, Şehit Ömer Halisdemir Bulvarı" gibi cadde, sokak, bulvar adlarında siyasal erkin benzer, bilinçli ideolojik tutumu söz konusudur. Bu durum kültürel kod olarak atalar kültüyle izah edilebilir" (2018: 33). Bu kapsamda atalar kültürünün etkisini hayvanlara ad verme geleneği üzerinde de görülmektedir. Yörede bu türe örnek olarak Başbakan, Demirel ve Devlet adlarının siyasal liderlerle ilişkili olarak verildiği tespit edilmiştir.

Bu sığıırım hiç ötekilere benzemez; çok asaletlidir. Başbakan gibi duruşu vardır. O yüzden Başbakan adını verdim (KK4). Sığıırma bu adı koyduğum zaman Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanıydı. Biz ailecek Süleyman Demirel'i çok severiz. Bu sığıırım da öteki sığırları doğru yöne götürdüğü için Demirel adını koydum (KK5). Devlet gibi güçlü ve otoriter olan sığıırma Devlet adını verdim (KK7).

3. Hayvan, maden vb. kökenli adlar:

İnsan adlarında da çoğu kez karşılaştığımız hayvan, maden, bitki, meyve vb. nesne türleri sığır adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöre ağzında bu kapsamdaki hayvan kökenli adlar: Ceylan ve Gelincik. Bitki kökenli adlar: Çiçek, Fidan, Karanfil, Tomurcuk ve Sümbül. Maden kökenli adlar: Altın, Elmas, ve Galaylı. Meyve kökenli adlar: Portakal ve Zerdali olarak tespit edilmiştir. İlgin olan durum başka bir hayvanın cins adının başka bir hayvana verilme tercihidir.

Narin güzel gözlü kişilere nasıl ceylan gibi kız diyorsak benim kızım da ceylan gibiydi. Ben de Ceylan adını verdim (KK3). Gelincik gibi çok kindardı. Ona kızdığım zaman unutmazdı; hiç iyi davranmazdı. Adını Gelincik koydum (KK6). Yaylada çiçek adı çok meşhurdur; her ahırda bir Çiçek vardır (KK7). Bir çiçek büyümeden önce nasıl fidansa buzaklar da öyledir; ben de ondan Fidan koydum (KK3). Kara bir sığırdı o yüzden adına Karanfil dedim (KK2). Yeni doğmuş gileme Tomurcuk adını vermiştim (KK1). Endamlı bir inekti. Annem de adını Sümbül koymuştu (KK4). Çok değerli ve sarı sığırlara Altın adı veririz (KK7). Elmas gibi değerli gördüm ineğimi. Etinden, sütünden faydalanıyoruz; o elmas değil de kim elmadır (KK6)? Bizim buralarda tencere, tava galaylanır. Galay turuncu olur. İneğimin de rengi turuncuya çaldığı için adına Galaylı derdim (KK6). Yengemin ineğinin adıydı niye Portakal demiş bilmem (KK1). Bizim buralarda kayısıya zerdali denir. Sığıırımın rengi turuncuya çalay diye Zerdali koydum. Hem de çok vardır buralarda bu ad (KK8).

4. Sığırın doğduğu yerle ilgili adlar:

Halk için ilkbahardan itibaren başlayan yaylacılık sığırlar üzerinde etkin bir role sahiptir. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Deniz, Dereli, Yaylaççek, Yaylagül, ve Yaylakız adının verildiği belirlenmiştir. Yılda ortalama yaylada 4-5 ay yaşanıldığı için burada doğan sığırlara yer adı verilerek yayla kültürü yaşatılmak istenmektedir.

İneğim deniz kenarında doğduğu için ona Deniz adını koydum (KK2). Sığırımı Giresun Dereli'den satın aldım. Zaten orada doğmuş diye Dereli adını koydum (KK2). Ben yaylada doğan bütün sığırlaruma yaylayı hatırlatacak isim koyarım; o yüzden adını Yaylaççek koydum (KK7). Sığırım yayla zamanı doğdu; ben de adına Yaylagül dedim (KK7). Yaylada gebe kalmıştı; sığırım köyde doğurdu ama ben yine de adına Yaylakız dedim (KK7).

5. Minnet, hayranlık, dostluk duygularıyla ilgili adlar:

Kişiyi anasından, atasından kalan minnet duygusunun ön planda yer aldığı, sığırın manevi değerini belirten ad çeşididir. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Armağan, Kıymet ve Yadigâr adının verildiği tespit edilmiştir:

Hediye edildiği için ben de adını Armağan koydum (KK6). Sığırına çok kıymet verirdim. Ondan dolayı Kıymet adını verdim (KK6). Ölmüş annemden bana kalan bir sığır olduğu için adını Yadigâr koydum (KK6).

6. Kozmik, göksel ve meteorolojik olaylarla ilgili adlar:

Atmosfer olayları, insan hayatını etkilemekle kalmayıp adlara da konu olmuştur. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Bulut, Fırtına, Yağmur ve Yıldız adının verildiği belirlenmiştir.

Bulut ismini oğlum koymuştu; nerden duymuş niye koymuş bilmem (KK6). Komşumdan duymuştum Fırtına adını ben de yeni doğan gilemin adını koydum (KK6). Buralara çok yağmur attığı için ineye Yağmur adını verdim (KK5). Yıldız ismi hoşuma gitti ben de koydum (KK2).

7. Uyumlu Adlar:

Nasıl ki insanlar çocuklarının isimlerinde ahenk yaratmaya çalışıyorsa buradaki halk da aynı ahırı paylaşan sığırlarına birbirleriyle kafiyeli adlar koymuştur. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Güldali, Nazargül, Nazlıgül ve Zerdali adının verildiği tespit edilmiştir:

Zerdaliye uyumlu olsun diye öteki ineyimin adını Güldali koydum (KK5). Nazar boncuklarıyla süsledim kızımı, dedim. Senin adın olsun Nazargül hem de öteki sığırımın adı da Nazlıgül'dü (KK3). Çok nazlıydı benim kızım dedim senin adın olsun Nazlıgül (KK3). Zerdalinin anlamı kayısı. Benim sığırımın da kayısı gibi rengi vardı; ben de ona Zerdali dedim (KK5).

8. Modayla ve kültür değişimleriyle ilgili adlar:

Halkın moda adlar diye bahsettiği bu adlar gelenek dışında gelişen belli dönemlere özgü adlardır. Yöre ağzında bu kapsamda sığırın adının verildiği belirlenmiştir:

“Eskiden Gülbeyaz diye bir dizi vardı orada kızın adı Gülbeyaz'dı o kızı çok sevdim için sığırımın adını Gülbeyaz koydum (KK2).”

9. Yaşatıcı güçler ile ilgili adlar:

Anadolu'da bu tür adlar daha çok yaşamayan çocukları yaşatmak için verilmektedir. Yöre ağzında bu kapsamda sığırın Yaşar adının verildiği tespit edilmiştir.

“Bundan önceki ineyim doğumda öldü; bu ineyim yaşasın diye Yaşar adını koydum (KK5).”

10. Gül ile ilişkilendirilen adlar:

Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Ayşegül, Bahçegül, Beyaz Gül, Elmagül, Fatmagül, Fundagül, Gülbahar, Gülbeyaz, Gülçiçek, Güldali, Gülfidan, Güllü, Gülistan, Gülizar, Gülnazar, Gülperi, Gülzade, Kara Gül, Nazargül, Nazlıgül, Sarı Gül, Sevgül, Sırmagül, Songül, Şengül, Üçgüllü, Yarmagül, Yaylagül, Yazgül ve Yurdagül adının verildiği tespit edilmiştir:

Bizim buralarda Ayşegül ismi sığıra da insana da çok verilir (KK1). Gülfidan, Gülçiçek, Bahçegül meşhur adlardır. Bazı adları herkeste duyabilirsin. Özellikle güllü adlar çok vardır (KK8). Siyahlı beyazlı olan bir ineği ama ben ona sadece Beyazgül derdim (KK5). Buralar sığırımıza meyve çiçek isimlerini beraber veririz. Kulağa hoş geliyordu; ben de Elmagül adını verdim (KK1). Annemin sığırının adıydı. Fatmagül koymuştu (KK4). Yaylada sığırları otlatırken bir sığırın adı Fundagül'dü. Benim de ondan aklımda kalmış; doğan buzağıma Fundagül adını verdim (KK7). Gülbahar diyince aklına ne geliyor; bahar, gül, çiçek. Ben de güzel isim diye koydum (KK5). Eskiden Gülbeyaz diye bir dizi vardı; orada kızın adı Gülbeyaz'dı; o kızı çok sevdiğim için sığırımın adını Gülbeyaz koydum (KK2). Zerdaliye uyumlu olsun diye öteki ineğimin adını Güldali koydum (KK5). Postunun üstünde güle benzer sekiler vardı; ben de adına Güllü dedim (KK5). Okul arkadaşım Gülizar'ı çok severdim. Annemim ineğinin adını Gülizar koydum (KK4). Bu sığırımı çok köklü bir aileden aldığım için Gülzade adını koydum (KK2). Allah onu nazarlardan korusun diye Gülnazar dedim adına (KK6). Kaynanamın kara bir sığırı vardı; ondan ona Karagül derdi (KK4). Nazar boncuklarıyla süsledim kızımı dedim. Senin adın olsun Nazargül; hem de öteki sığırımın adı da Nazlıgül'dü (KK3). Çok nazlıydı benim kızım; dedim senin adın olsun Nazlıgül (KK3). Sapsarı bir sığırım vardı; kurban olayım ona; çok güzeldi. Sarı gül diye severdim onu (KK8). Sarı postu olduğu için sırma dedim; bir de ona gül ekledim, Sırmagül oldu (KK3). İneklerime ben çok gül adını veririm. Şengülüm vardı, Songülüm vardı, Sevgülüm vardı (KK3). Son inek bakmamdı daha da inek bakmadım; o yüzden o benim Songül'ümdü (KK3). Tepesinde üç tane gül şeklinde saçı olduğu için Üçgüllü dedim (KK6). Bu sığırım alamet bir şeydi. Cüsseli sığırıldı; yarma gibi olduğu için Yarmagül adını verdim (KK3). Sığırım yayla zamanı doğdu; ben de adına Yaylagül dedim (KK7). Yazın ineğim doğurdu öyle güzel bir buzak doğdu ki yazın açan gül gibi; ben de adına Yazgül dedim (KK6). Yurdagül adı hoşuma gitti, koydum; bir anlam vermedim (KK1).

11. Sığırın cinsi ile ilgili adlar:

Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Celse, Hoştain, Mandafon ve Mozika adının verildiği tespit edilmiştir:

Sığırın cinsi "celse"(Jersey) idi. Ben de celse adını verdim (KK1). Hoştain cinsi inekler çok süt verir. Ben de Hoştain adını çok süt versin diye verdim (KK6). Sığırım çok büyük olduğu için adını Mandafon koydum (KK4). Çok zayıf bir sığır olduğundan Mozika derdim. Ama sütü iyi olurdu. (KK6).

12. İnsan adlarıyla ilgili adlar:

İnsanların ad verme geleneğinde hayvan adlarını kullandığı gibi, hayvanlara ad verirken de insan adını kullanabildiği gözlemlenmiştir. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Ayşegül, Cevahir, Fatmagül, Gülbahar, Gülizar, Hatun, Nazmiye, Neşe, Songül, Şengül ve Yurdagül adların verildiği tespit edilmiştir:

Bizim buralarda Ayşegül ismi sığıra da insana da çok verilir (KK1). Bu isim Rumlardan bize karışmış herhalde kulağa hoş geliyor diye adına Cevahir dedim (KK1). Annemin sığırının adıydı. Fatmagül koymuştu (KK4). Gülbahar diyince aklına ne geliyor; bahar, gül, çiçek. Ben de güzel isim diye koydum (KK5). Okul arkadaşım

Gülizar'ı çok severdim. Annemim ineğinin adını Gülizar koydum.(KK4). Annemin ineğine yardıma gelen ebenin adı Hatun; annem de çok yardımcı oldu diye ineğin adını Hatun koydu (KK4). Ablamın kaynanasının adıydı. Ablama çok çekti. Sığırmı çok severim ama inatlık olsun diye koydum (KK6). Ben neşeli insanı severim; ineğim de neşeli olsun diye adına Neşe dedim(KK3). Son inek bakmamdı; daha da inek bakmadım; o yüzden o benim Songül'ümdü (KK3). İneklerime ben çok gül adını veririm. Şengül, Songül, Sevgül diye çok ineğim oldu (KK3). Yurdağül adı hoşuma gitti, koydum; bir anlam vermedim (KK1).

13. Fiziki özellikleri ile ilgili adlar:

Kimi zaman da sığırların vücut yapıları ve postunun üzerindeki şekillerden yola çıkarak ad verildiği anlaşılmaktadır. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Aynalı, Çemberli, Çiçekli, Çizukli, Güllü, Güzela, Kınalı, Pehlivan, Sürmeli, Saçaklı, Takunyali, Tombalak, Yaşmak, Yaşmaklı, Yamalı ve Yarmagül adlarının verildiği tespit edilmiştir:

Kaynanamın sığırdı başında beyaz lekeleri olduğu için Aynalı derdi (KK4). Bizde meşhurdur ineğe Yaşmaklı adını koymak; ben de farklılık olsun diye Çemberli koydum (KK3). Sirtında çiçekleri olduğu için Çiçekli adını verdim (KK8). Sığırmın postunun üzerinde belirgin çizik lekesi vardı. Lekesini seyerek onu okşardım; çizukli çizukli diye diye adı öyle kaldı (KK7). Alnının ortasında gül sekli vardı; ben de adına Güllü dedim (KK5). O kadar güzel suratı vardı ki kim görse severdi sığırmı; ben de adı gibi yaşasın diye Güzela dedim (KK2). Annemin sığırdı kırmızıya çalan rengi vardı annem de ona Kınalı ismini verdi (KK4). Yapılı bir sığırdı; pehlivana benzerdi. Mahallede herkes ona Pehlivan gibi derdi (KK1). Saçaklı'nın kuyruğu çok uzundu; sürekli keserdik uzardı. Annem onu saçaklı diye severdi; adı öyle kaldı (KK4). Sürmeli komşunun ineğinin adıydı; niye koymuşlar bilmem (KK1). Komşunun sığırdı ayakları topuklu ayakkabı sesi gibi ses çıkarırdı. Biz de ona Takunyali derdik (KK6). Tombalak adı gibi çok besili sığırdı (KK8). Annemin sığırmının adıydı. Herhalde postunun üzerinde değişik şekillerde lekeler olduğu için Yamalı koydu (KK4). Bu sığırmı alamet bir şeydi. Cüsseli sığırdı; yarma gibi olduğu için Yarmagül adını verdim (KK3). Kafasının üstündeki saçlarından dolayı Yaşmak adını verdik (KK8). Sığırmın başının tepesinde bulunan yelesinden dolayı Yaşmaklı dedim. Bizim buralarda çembere yaşmak da denilir (KK7).

14. Rengiyle ilgili adlar:

Yöre halkının sığırın postu ve tüylerinin rengi etkisiyle de ad verdiği görülmektedir. Yöre ağzında sığırlara Ak kız, Alacalı, Ala kız, Beyazgül, Galaylı, Karagül, Kara kız, Kartopu, Kızılıcuk, Sarıgül, Sarı kız, Sırmagül ve Zeytina adının verildiği tespit edilmiştir.

Buralarda beyaz inek çok olmaz o yüzden ona Ak kız derdim (KK6). Alacalı'nın rengi parçalı parçalı olduğundan, karnı beyaz kendisi siyah başı da beyaz olduğundan Alacalı ismini verdim (KK7). Alacalı bulacalı kızıma Ala kız dedim (KK8). Siyahlı beyazlı olan bir inekti ama ben ona sadece Beyazgül derdim. (KK5). Bizim buralarda tencere, tava galaylanır. Galay turuncu olur. İneğimin de rengi turuncuya çaldığı için adına Galaylı derdim (KK6). Kaynanamın kara bir sığırdı; ondan ona Karagül derdi (KK4). Postunun rengi kara olduğu için kara kızım diye severdim, adı kaldı Kara kız. (KK1). Kartopu diye bir çiçek vardır. İneğimin rengi beyaza çaldığı için ona Kartopu adını verdim (KK7). Kızılıcuk diye komşunun sığırdı vard, rengi kırmızıya benzerdi herhalde o yüzden koymuştu (KK6). Sapsarı bir sığırmı vardı; kurban olayım ona, çok güzeldi. Sarı gül diye severdim (KK8). Postunun rengine göre ineğe sarı olduğu için Sarıkızım dedim (KK1). Sarı postu olduğu için sıрма dedim; bir de ona gül ekledim, Sırmagül oldu (KK3). Güneş gibi tüyleri sarı sarı olduğundan ben de ona Sırmalı adını verdim (KK8). Sığırmı zeytin gibi simsiyahtı; ona Zeytina derdim (KK2).

15. Huyu (mizacı) ile ilgili adlar:

Sığırların sahipleri onların huylarını, hareketlerini de göz önünde bulundurarak ad vermektedir. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Civelek, Cilveli, Gülzade, Hanım, Hükümet, Kibar, Nazlı, Pasaklı, Paşa, Peçukli, Pulli, Salahana, Saraylı ve Sultan gibi adların verildiği tespit edilmiştir:

Ahıra girdiğimde hemen yanıma gelip bana sürünür kendini sevdirmeye çalışırdı; o yüzden Civelek adını koydum (KK2). Yaylada bütün tosunları peşine takardı. Herkes ona Cilveli dediği için bu adı koydum (KK5). Bu sığırimi çok köklü bir aileden aldığım için Gülzade adını koydum (KK2). Sığırımın Hanım adını koydum çünkü ötekiler gibi kemresinin (hayvan dışkısı) üstüne yatmazdı. (KK7). Çok heybetli bir sığır olduğu için ona Hükümet adını verdim (KK5). Yemeğini ve suyunu dökmeden yediği için ona Kibar diye seslenirdim (KK3). Sığırim çok nazlıdır o yüzden Nazlı adını koydum (KK8). Adı üstünde pis ve pasaklı olduğu için Pasaklı adını verdim. (KK6) Köydeki tosunların içinde en heybetli ve cüsseli tosendu. Onu hep Paşam diye severdim (KK8). Pis ve çok yemek yediği için Peçukli diye severdim (KK7). Pulliyi çok severdim; boynuzlarında hep boncuk, zil, ipler vardı. Herkes onu pulli diye severdi; adı öyle kaldı (KK6). Sığırların içinde ahıra en zor bunu sokardım; bırak onu geceye kadar gezsün. O yüzden Salahana derdim. (KK7). Ahırın içinde dersin padişah oturiy, dersin saraydan gelmiş adı kendisine yakışsın dedim. (KK1). Bu ineğim diğerleri gibi olmayıp çok güzel, asil bir duruşu vardı; her zaman kendini gösterirdi. Ben de o yüzden adını Sultan koydum (KK8).

16. Nazar ile ilgili Adlar:

Halk sığırlarını nazardan korumak için; ahır kapısına at nalı çakmış, ahırın girişine kurbanda kesilen sığırın boynuzunu asmış ve nazar boncuklarıyla sığırları süsleyerek onları kem gözden koruyabileceklerine inanmışlardır. Bu önlemler bu kadarla kalmayıp sığırlarına koydukları ad ile amaçlarını da belli etmişlerdir. Yöre ağzında bu kapsamda sığırlara Gülnazar Nazar, Nazara, Nazargül ve Maşallah gibi adların verildiği tespit edilmiştir:

Allah onu nazarlardan korusun diye Gülnazar dedim adına (KK6). Nazara ismi çok sevilir; çoğu insanın ineğinin ismidir; hem nazardan da korunmuş olur (KK3). Kötü göz değmesin diye adını Nazar koydum (KK8). Nazar boncuklarıyla süsledim kızımı dedim. Senin adın olsun Nazargül hem de öteki sığırımın adı da Nazlıgül'dü (KK5). İneklere buralarda Maşallah adını kem gözlerden korunsun. Çağırın istemeden de olsa Maşallah desin diye koyarız (KK1).

17. Diğer Adlar:

Geçimlerini büyük ölçüde topraktan ve fındıktan sağlayan halk, sığırlarına en önemli geçim kaynağı olarak gördüğü tarım kültürünün bir yansıması olarak Fınduka ve Toprak adını vermişlerdir:

“Fındık ayında doğduğu için adına Fınduka dedim (KK7). Toprağım benim için çok önemli olduğu için ahırdaki sığırımın da Toprak adını verdim (KK5).”

Sonuç

Çalışmada yaşamını yaylacılık ve mandıracılıkla sürdüren Trabzon'un Yomra ilçesindeki yöre halkının sığırlarına neye göre ad verdiklerinin yanıtı aranmıştır. Bu kapsamda sekiz kaynak kişiyle mülakat tekniğiyle görüşülmüş, 111 sığır adı tespit edilmiş ve bunlar da 17 başlık altında tematik olarak tasniflenmiştir: İnsanlar nasıl çocuklarına itina ile ad seçiyor ve neleri temel alıyorsa hayvanlarına ad verirken de benzer bir yol izledikleri belirlenmiştir. Yöre halkı ahırındaki sığırını sadece etinden, sütünden ve derisinden yararlanan bir canlı olarak görmemiş aynı zamanda sığırlarını haneden bir birey gibi görüp “kızım, oğlum” diye seslenmiş ve sevmiştir. Böyle olunca toplumsal bellek, tıpkı

insanların adlandırılmasında olduğu gibi hayvanın adı ile yazgısı arasında da doğrudan ilişki kurmuş ve ad verme çeşitliliği bu düşüncenin yansımaları olarak oluşmuştur. Yöre halkının sığırlarına ad verme geleneği, onları tıpkı insan gibi kişileştirdiğinin ve değer verdiğinin bir ispatı olarak da değerlendirilmelidir. Sığırlara ad verme konusunda kapsamlı bir tasnif ortaya koyan bu incelemenin, benzer konuda çalışacak araştırmacılara katlı sağlayacağı düşünülmektedir.

NOTLAR

1.Bu araştırma kapsamında kaynak kişilerle yapılan görüşmelerin tamamı 2019 yılında gerçekleştirilmiştir.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1: Sema Akçay, 1971 Trabzon doğumlu, ev hanımı [05.01.2019 tarihinde Aleyna Yıldırım tarafından yapılan görüşme]
 KK2: Firdevs Ateş, 1954 Trabzon doğumlu, ev hanımı [14.02. 2019 tarihinde Aleyna Yıldırım tarafından yapılan görüşme]
 KK3: Binnaz Zengin, 1984 Trabzon doğumlu, ev hanımı [14.02. 2019 tarihinde Aleyna Yıldırım tarafından yapılan görüşme]
 KK4: Hacinaz Yıldırım, 1972 Trabzon doğumlu, ev hanımı [14.02. 2019 tarihinde Aleyna Yıldırım A.Y tarafından yapılan görüşme]
 KK5: Emine Duman, 1952 Trabzon doğumlu, ev hanımı [16.02. 2019 tarihinde Aleyna Yıldırım tarafından yapılan görüşme]
 KK6: Hayriye Sağlam, 1950 Trabzon doğumlu, ev hanımı [16.02. 2019 tarihinde Aleyna Yıldırım tarafından yapılan görüşme]
 KK7: Fatime Yıldırım, 1957 Trabzon doğumlu, ev hanımı [17.02. 2019 tarihinde Aleyna Yıldırım tarafından yapılan görüşme]
 KK8: Aysel Küçük, 1970 Trabzon doğumlu, ev hanımı [17.02. 2019 tarihinde Aleyna Yıldırım tarafından yapılan görüşme]

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk. *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
 Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
 Artun, Erman. *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi., 2016.
 Balcı, Fatih. *Türk Kültür Tarihinde Sığır*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Ankara, 2018.
 Çağatay, İrfan. “Doğu Karadeniz’de /-a/ Sonekiyle Biten Sığır Adları”. *Acta Turcica Dergisi*. (1/1), 2014.
 Çakır, Emine. “Toplumsal Bellekte Ad Verme Geleneği ve İdeoloji: Satuk Buğra Han”. *Milli Folklor*. (30/119), 2018.
 Çakır, Emine. “Kültürel Bellekte İkiz Çocuklara Ad Verme Geleneği”, *UKDA Sempozyum Prof. Dr. A. Hâluk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu*, 6-8 Aralık 2019, s. 768-777.
 Duman, Mustafa. *Trabzon Halk Kültürü*. İstanbul: Heyamola Yay.i 2011.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori=derlay&kelime1=sığır (erişim tarihi; 21.03.2019)
<https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/03/20/35-yaşındaki-inek-şaşırtıyor> (erişim tarihi; 24.03.2019)
<https://youtu.be/Wdr3ZC3gUO0> (erişim tarihi; 24.03.2019)
 Eren, Hasan. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Dizgi Baskı, 1999.
 Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halkbilimi*. Ankara: Bilgesu Yay., 2014.
 Sakaoğlu, Saim. *Türk Ad Bilimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2001.